

СОШНІКОВ А.О.

(кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії і політології Харківського національного університету внутрішніх справ)

НАЦІОНАЛІСТИЧНИЙ ЧИННИК МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ КОНФРОНТАЦІЙ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.

Аналізується мультикультурні конфронтації в сучасній Україні на тлі євроінтеграційних прагнень певних політичних груп тиску (переважно націоналістичного спрямування). Автор вважає, що, сусідство з ЄС на кінцевому підсумку може стати потужним стимулом і каталізатором суттєвих політичних та економічних змін усередині самої України. Однак, слід також ясно уявляти собі те, що Захід не зацікавлений у тому, щоб військовий потенціал нашої країни працював на РФ, проте, у разі виникнення серйозного конфлікту України з Росією, держави євроатлантичного співтовариства скоріш за все обмежаться деклараціями та гучними заявами із засудженням «кремлівської агресії». Спроби посилити євроцентричним міфом націоналістичні настрої серед широких мас населення України приречені на провал і лише відбивають агонію націоналістичних центрів.

Ключові слова: євроцентричність, європейський міф, євроінтеграція, мультикультурні спільноти, український націоналізм, геополітика.

Сошников А.А. НАЦИОНАЛИСТИЧЕСКИЙ ФАКТОР МУЛЬТИКУЛЬТУРНЫХ КОНФРОНТАЦИЙ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ Анализируется мультикультурные конфронтации в современной Украине на фоне евроинтеграционных устремлений определенных политических групп давления (преимущественно националистической направленности). Автор считает, что соседство с ЕС в конечном итоге может стать весомым стимулом и катализатором существенных политических и экономических изменений всередине самой Украины. Однако следует также ясно представить себе и то, что, хотя Запад и не заинтересованный в том, чтобы военный потенциал нашей страны работал на РФ, но в случае серьезного конфликта Украины с Россией, скорее всего ограничится декларациями и громкими заявлениями с осуждением «кремлевской агрессии». Попытки усилить евроцентристским мифом националистические настроения среди широких масс населения Украины обречены на провал и только отражают агонию националистических центров.

Ключевые слова: евроцентричность, европейский миф, евроинтеграция, мультикультурные сообщества, украинский национализм, геополитика.

Soshnikov A. THE NATIONALISTIC ASPECT OF MULTICULTURAL CONFRONTATIONS IN MODERN UKRAINE This article analyzes multicultural confrontations in modern Ukraine on the background of aspirations of certain political pressure groups (especially of nationalistic character) to integration with Europe. The author states that the proximity to the EU may become a great stimulus and catalyst of considerable changes in political and economic spheres of Ukraine. However, we should consider that it is not to the West advantage if potential war forces of our country were directed to the Russian Federation, but in the situation of a serious conflict between Ukraine and Russia the West's reaction will be limited to loud declarations and condemnation of "Kremlin aggression". All attempts to empower nationalistic trends within Ukrainian population with the help of the myth of eurocentrism are doomed to failure and are only the reflection of the agony of nationalistic centers.

Keywords: eurocentrism, European myth, eurointegration, multicultural societies, Ukrainian nationalism, geopolitics.

Актуальність даного дослідження обумовлена тим, що сучасний світ характеризується прискороною динамікою розвитку: на світову арену виходять нові держави та їх угруповання, що прагнуть утвердитися в геополітичному просторі планети, у зв'язку з чим складається нова конфігурація міжнародних взаємин. Основним базовим національним інтересом України є її виживання і розвиток як суверенної держави сучасного світу за умов збереження власної соціокультурної ідентичності. Тільки звернення до широких історико-культурних контекстів допоможе з'ясувати, яка саме модель розвитку найбільш адекватна Україні. Ми маємо також чітко усвідомити місце України серед інших націй, локалізувати її в середовищі існуючих культурних спільнот та цивілізацій. Тож Україні потрібно знайти власне місце у багатомірному світі складних міжнародних відносин.

Аналіз досліджень і публікацій показує, що проблемам мультикультурності і регіоналізації присвячено чимало наукових розробок. Однак комплексне бачення мультикультурної ситуації в сучасній Україні часто залишається поза увагою дослідників. Так, її регіони відрізняються умовами свого історичного розвитку, а також модифікаціями національної ментальності. Наприклад, у західних регіонах українська ментальність має польські та австро-угорські, напластування, у центральних і східних – російські, на півдні – турецькі, грецькі, єврейські. На локально-регіональному рівні ментальність дуже впливає на політику, блокуючи або підкріплюючи певні рішення. Саме тому, приймаючи відмінності ментальних модифікацій у різних регіонах, федеральна модель державотворення, на наш погляд, більш адекватно відповідала б потребам соціального розвитку країни, ніж існуюча унітарна.

Тож **метою статті** є визначення тих ускладнених форм соціокультурних синтезів, якими є мультикультурні спільноти, за умов існування яких українська ментальність розширює спектр своїх смислів за рахунок залучення їх у контексти європейської культури. Гідні подиву ті обставини, як українці несуть в собі уявлення тотожності, перебуваючи у складі різних держав, на величезній за європейськими мірками території. Щоб розв'язати проблему самозбереження народу, треба було пройти нелегкий шлях від захисту своєї ментальності через зростання освіченості і пробудження національної свідомості до здобуття української державності.

Отже, своєрідність сучасного моменту в історії України відзначається ситуацією вибору шляху майбутнього розвитку. У зв'язку з цим постає питання стратегічного партнерства, яке на цей час виглядає досить заплутаним, оскільки до рангу «стратегічних партнерів» часто зараховуються не держави, чії національні інтереси по стратегічних напрямках збігаються з інтересами України, а лише ті з них, з якими у неї існують просто добрі відносини. Іноді мається на увазі скоріше потенціал розвитку взаємин, ніж їх реальний стан. В сучасних умовах зовнішньополітичний курс української держави визначається як багатовекторний, що в практичній площині розуміють спрощено. Строго кажучи, Україна й досі не має надійних стратегічних партнерів серед країн світу. Попри те, що проблеми, пов'язані з переходом від однієї суспільно-політичної системи до іншої, в політичних дискусіях обговорюються вже давно, до досягнення широкого громадського консенсусу з питання як необхідності реформ, так і засобів їхнього здійснення ще далеко. Представники різних політичних сил намагаються оприлюднити свої погляди щодо міжнародних пріоритетів України відповідно до власних ідеологічних уподобань. Найбільш гострі дискусії розгортаються між тими, хто орієнтований на пріоритетний розвиток відносин з Росією і країнами СНД та тими, хто головним завданням вважає включення України в євроатлантичні структури.

Істотною особливістю України є її багатовіковий тісний зв'язок з Росією, який наклав свій відбиток як на ментальність значної частини українського соціуму, так і на особливе ставлення до України та її незалежної політики з боку східного сусіда. В даному аспекті аналіз українсько-російських відносин в цілому й ставлення Росії до євроінтеграційної політики України зокрема, представляє значний інтерес. Г.Федоров наприкінці своєї роботи «Судьба імперії» (1947 р.) прогнозував, що у разі розпаду СРСР залишиться «Великоросія та ще й з додатком Білорусі (вірогідно) і Сибіру (ще надовго)» [4, т.1, с.326]. Певного оптимізму Кремлю додає те, що США потрапили в затьяжну смугу трансформаційних змін. Особливо імпонує Москві нібито певна втрата Вашингтоном своїх економічних потенцій, неспроможність без сторонньої допомоги здійснювати свою гегемоністську політику (це пояснюється поширюваною практикою США очолювати міжнародні військові операції, але із залученням коштів і засобів інших країн). До речі, Москва не робить таємниці з того, що «інтереси» росіян, які мешкають за межами нинішньої Росії, буде відстоювати «всіма доступними засобами» (так записано у російській військовій доктрині). Захід загалом демонструє свою переважну зацікавленість у розвитку відносин з РФ як «правонаступницею» СРСР, тоді як постсоціалістичні держави розглядаються як щось вторинне і незрозуміле. Щоправда, західні держави водночас занепокоєнні відродженням військово-політичної могутності Росії, і, отже, в міру усвідомлення такої небезпеки схильний надавати і певну підтримку Україні. В США, Україні, Польщі, Литві, Латвії, Естонії до теперішнього часу є багато прибічників запропонованого ще у 1992 р. Зб. Бжезинським проекту «Балто-Чорноморської дуги» – прямого антиподу Єдиному економічному простору [1, с.114-115, 126-127, 136-138, 176-177, 179]. США зацікавлені в посиленні своїх позицій у Східній Європі, басейні Чорного моря, в Середземномор'ї, у гирлі Дунаю і на Балканах, а також на шляхах транзиту сировинних ресурсів із басейна Каспію і Середньої Азії до Європи. Посилення позицій США у вказаних пунктах обумовлено послабленням контролю над ними Російською Федерацією. Тому консервація України в якості економічно нездатної і культурно відсталого, але юридично самостійної держави відповідає життєвим потребам Сполучених Штатів. При

цьому Захід не прикидається, а щиро вірить у свою всесвітньо-історичну місію про просування демократичних цінностей на всіх широтах планети і необхідність встановлення на будь-якій території, включаючи, зрозуміло, й Україну, природно притаманний Заходу «демократичний лад». Навіть західні автори все більше говорять про провали в американській політиці, що намагається за допомогою сили нав'язати іншим народам свої «цінності». Провалившись у своєму устремлінні стати хазяїном на земній кулі, США втратили частину свого впливу навіть у «вільному світі». І завдяки упущенням або ж тому, що вже зроблене, але ще більше через зменшення економічної сили, американський народ нічого не виграє від цієї гегемоністської політики, крім того, що добра частина нації залишиться безробітною.[5, р.259; 270]

Аби переконати ЄС та НАТО наважитися на приєднання до свого складу ряд пострадянських держав, Україні треба покласти зусилля для реальної зміни ситуації у зоні СНД. У якості мети нової української зовнішньої політики висувається роль регіонального лідера і розширення простору безпеки в контексті активізації діяльності НАТО у «просуванні свободи» (головне тут – «звільнення республік СНД від російського впливу через сприяння процесам антиавторитарної демократизації»). Підхід МЗС України у певній мірі засновується на постмодерністських теоріях «соціального конструювання» у різній формі представлених Ф.Фукуямою, Е.Тоффлером, Зб.Бжезинським, С.Хантінгтоном, А.Фергюсоном [2]. Політична мета української держави визначена як «четверта хвиля демократії», тобто продовження «третьої» та «другої» хвиль. Вже сьогодні йде мова про фактичний розпад СНД і формування альтернативної Кремлю неформальної системи Грузія – Україна – Молдова. Так, 10 жовтня 1997 р., у прийнятій у Страсбурзі спільній Декларації, було проголошено про створення ГУАМ – чотирьохсторонньої асоціації Грузії, України, Азербайджану і Молдови (1999 р. після входження Узбекистану - ГУУАМ). Участь Вашингтону в структурі ГУАМУ (у статусі постійного спостерігача) надає можливість для формування політичних коаліцій з метою військово-політичного контролю над зонами проходження нафтопроводів. Передбачається, що створення союзу транзитерів і споживачів російської нафти і газу дозволить проводити єдину тарифну політику, засновану на правилах вільної торгівлі (як це припускається при міждержавній взаємодії в межах ЄЄП). Імпульсом для активізації військового співробітництва слугують локальні конфлікти у Молдові (Придністров'я), Грузії (Південна Осетія і Абхазія) та Азербайджані (Нагірний Карабах). Вірогідно, що у зв'язку з гострою економічною зацікавленістю у диверсифікації поставок нафти Україна буде змушена брати участь у миротворчих операціях на Кавказі, незважаючи на незворотне у цьому випадку загострення відносин з Росією. Слід зазначити й прагнення України вирішити ряд суперечних з Росією питань: визначити кордони в акваторії Азовського моря і Керченської протоки, уточнити умови перебування російської військово-морської бази у Севастополі, домогтися передачі Україні навігаційної берегової інфраструктури Чорноморського флоту у Криму. Тому, ймовірно за все перетворення ГУАМ у «Співдружність за демократію і розвиток» (характерним є вихід з ГУУАМ Узбекистану 2005 р., після чого організація знов стала ГУАМ) [3].

Правий спектр українських політичних партій дуже нервово реагує на той факт, що геополітичний простір СНД передбачає створення наднаціональних управлінських структур. Те спільне, що об'єднує різноманітні групи українських націоналістів в єдину цілісність – ворожа нездатність сприймати реальність такою як вона є, паталогічне зациклення на

минулому та виношування ні на чому не заснованих прожектів у відношенні майбутнього. Настирні спроби залякати український народ перспективою втрати ним своєї етнокультурної специфіки, посяти сумління стосовно свого майбутнього здійснюється націоналістичними пропагандистами в розрахунок на те, що так зване некритичне навіювання стає значно сильнішим тоді, коли люди перебувають у стані страху, непевності. Націоналістична пропаганда невпинно повторює думку, що розвиток особи можливий тільки в рамках «своєї» нації, залякуючи народи «купелом асиміляторства». Спровокований у такий спосіб страх можливої втрати своїм етносом індивідуальності також служить базою для формування позитивної настанови стосовно націоналізму. Прагнення викликати у об'єктів пропаганди позитивні настанови стосовно націоналізму як справжнього захисника національних інтересів має також на меті закріпити настанову негативного ставлення до інших видів пропаганди, особливо якщо вона йде від «чужих» етнічних спільностей. Такі настанови служать механізмами перетворення національно-психологічних утворень у ґрунт, що живить ідеологію націоналізму, націоналістичну політику і соціальну практику.

Увага до культурних питань в ідеологічних акціях націоналізму визначається прагненням використати таке явище в національній психології, як етноцентризм, що розуміється як манера міряти все «на свій копил», засуджувати або висміювати «чужу» культуру і одночасно доводити перевагу «своєї», вважати «свої» звички, поняття, погляди, традиції хорошими, а «чужі» - поганими. Оскільки будь-який націоналізм обов'язково включає етноцентричне мислення, то такі риси етнічної самосвідомості, у які закладено тенденцію негативного ставлення до інших народів, привертають посилену увагу з боку деяких західних соціологів, в першу чергу тих, хто вважає націоналізм неминучим явищем, сутністю сучасного історичного процесу. Етноцентризм подається як серцевина та перший імпульс націоналістичного руху. Такі «методичні вказівки» охоче підхоплюються націоналістичними органами, в пропагандистських матеріалах яких розповсюджуються ідеї виключності українського народу. Всіляко акцентується увага на зв'язках України із Заходом, які нібито обумовили вищість української культури, природний демократизм «українського індивідуалізму».

Незадоволення українського населення своїм злиденним життям в Україні наполегливо спрямовується на сусідню Росію за допомогу трагікомічних «ходінь» і «стоянь», в під час яких розпалюється антиросійська істерія. Ще тривалий час предметом роздумів для освіченої громадськості будуть події «помаранчевої революції», які відбулися в Україні в листопаді-грудні 2004 р., і, за характеристикою В'ячеслава Брюховецького, були схожі на «вертепне, карнавальне дійство у багатьох моментах» (Брюховецький В. Владу беруть силою, а утримують мудрістю // День. – 2005. – 21 січня). Протест, що відбувся в Україні, не змінив реалії постсоціалістичного устрою. Йдеться скоріше про відсторонення від влади одного потужного олігархічного клану іншим. Наївно думати, що «помаранчева революція» була лише наслідком стихійного волевиявлення мас. Неозброєним оком було видно, як уміло і настійно вона спрямовувалась у потрібне Заходу річище. Операція штучного створення громадянської непокори нині настільки витончена, що ця методика перетворилася на керівництво по перемозі на виборах у чужій країні. Демократичний пафос Заходу, який заявив про недотримання європейських стандартів на українських виборах – не більше, ніж «димові завіса» політичної операції по захопту плацдарму на кордоні з Росією. Схема ця проста, як все геніальне: спочатку всіляко використовуються існуючі труднощі в житті

суспільства. Для підриву авторитету правлячого режиму традиційно розділені опозиціонери об'єднуються навколо одного найбільш авторитетного лідера. В його інтересах починають інтенсивно працювати ЗМІ, які розповідають, яка влада «погана», а опозиція «хороша». На наступному етапі за невеликі, але постійно виплачувані гроші готують активістів, які проводять перманентні мітинги і акції непокори як у столиці, так і в регіонах. Зазвичай, це молодіжні, переважно студентські організації. За допомогою маніпулятивних технологій у свідомість виборців закладається ілюзія реальних змін і реальної участі кожного громадянина в долі нації. Таким чином, «помаранчева» революція розглядалася як фаза боротьби національно-демократичних сил українського народу за право країни ствердити європейську перспективу і водночас запобігти сповзання України у «сіру зону відновлення російського імперіалізму».

Політична ситуація в Україні значною мірою загострилась тим, що 28 листопада 2004 р. в м. Сіверодонецьку Луганської області відбувся з'їзд депутатів Рад різних рівнів (Верховної Ради України та органів місцевого самоврядування з Луганської, Донецької, Харківської, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Сумської, Чернігівської областей, а також АР Крим). Учасники з'їзду прийняли рішення про створення міжрегіонального союзу органів місцевого самоврядування. Висловлювались також думки про утворення так званої Південно-Східної республіки та проведення референдуму з питань можливої зміни адміністративно-територіального устрою України. Адже, як відомо, Південно-Східний - найбільш зрусифікований регіон України. Але, якщо говорячи про Харків чи Донецьк, йдеться про російськомовну українську культуру, то мешканці Севастополя відчують себе посланцями Росії на півдні. Відрізане від основного масиву російських етнічних земель широкою смугою українських поселень, а в самому Криму строкатістю багатонаціональної кримської спільноти (татари, греки, німці, болгары, вірмени, кримчаки, караїми), місто Севастополь становило собою анклав радянської культури і способу життя. Перебування Севастополя у складі УРСР від 1954 року аж ніяк не наблизило місто до України в культурно-психологічному відношенні. Гучна топоніміка, вкрай насичена грецизмами (ужиткуванням сакраментального «-поль»), виключно оздобила розлогий сектор, де не мали корінитись ані українська самостійність, ані кримськотатарська суверенність.

Отже, сусідство з ЄС на кінцевому підсумку може стати потужним стимулом і каталізатором суттєвих політичних та економічних змін усередині самої України. У кооперації з іншими європейськими народами ми можемо пройти свій шлях модернізації та інтеграції в світову економіку й політику значно скоріше, і з меншими втратами, ніж робимо це самотужки. Але слід також ясно уявляти собі те, що хоча Захід і не зацікавлений у тому, щоб військовий потенціал нашої країни працював на РФ, проте, у разі виникнення серйозного конфлікту України з Росією, держави євроатлантичного співтовариства скоріш за все обмежаться деклараціями та гучними заявами із засудженням «кремлівської агресії». Дітись Україні нікуди – адже думками можна перелетіти на Захід, але землю - не перенесеш. Український народ любить свою землю, історію, найкращі традиції, невпинно працює для піднесення національної економіки та культури. Разом з тим, він далекий від того, щоби бачити в патріотизмі лише його етнічну природу, пов'язувати його лише із схильністю до минулого, до архаїки, до віджитих традицій. Спроби посилити євроцентричним міфом націоналістичні настрої серед широких мас населення України приречені на провал і лише відбивають агонію націоналістичних центрів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска. – М.: Международные отношения, 1999. – 254 с.
2. Наумкіна С.М. «Третя хвиля» демократизації: підсумки і перспективи (аналіз зарубіжних концепцій) // Філософська думку. - №5. – С.102-113.
3. Толстов С. Внешнеполитический курс Украины после «оранжевой революции» // Центральная Азия и Кавказ. Журнал социально-политических исследований. – 2005. - №5(41). – С.99-111.
4. Федоров Г.П. Судьба и грехи России: Избранные статьи по философии русской истории и культуры: в 2 т. – СПб.: София, 1991-1992. – Т.1. – 1991. – 351 с.; Т.2. – 1992. – 349 с.
5. Kierman V.G. America: The New Imperialist. From White Settelement to Word Hegemony. – London, 1978. – 560 p.